

Makale Türü:Teorik Makale
Gönderilme Tarihi: 31 Mart 2024
Kabul Tarihi: 5 Haziran 2024

DUYUSAL ETNOGRAFI YÖNTEMİNİN SEZGİSEL DENEYİMLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ*

INVESTIGATING THE SENSORY ETHNOGRAPHY METHOD IN THE CONTEXT OF INTUITIVE EXPERIENCES

Simge KÜÇÜK¹- 0000-0001-8007-0962, Ayşe GÜLER²- 0000-0003-4329-8460

ÖZET

Duyular aracılığıyla düşünme ve algılama için kullanılacak yöntemlerden biri olan duysal etnografi; araştırmanın merkezine günlük deneyimler ve duyulara bağlı kültür araştırmasını alır. Sezgi ve bilme kavramları arasındaki ilişkinin duysal etnografi yöntemi ile soruşturulması, araştırma süresince ortaya çıkan veriler ve bu verilerin yorumlanması ve anlamlandırılması ile gerçekleşen sürecin derinliği göz ardı edilemez. Araştırmada kültürün şekillendirdiği bilme yollarının duysal etnografi bağlamında alanyazında incelenerek, duysal ve sezgisel deneyim süreçlerinin araştırılması, kültürel kimlik ile beden ve duyuların arasındaki ilişkinin incelenmesi ve günümüzdeki görsel ve dijital sanat üretimine yansımalarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmada duyu, duysal deneyim, beden ve duyular, duysal etnografi yaklaşımı ve görsel ve dijital etnografi başlıkları altında literatür taraması yapılmış, veriler konuyla ilgili ulusal ve uluslararası yazılı kaynaklardan elde edilmiştir. Araştırmada amaçlı örneklemelerden tipik durum örneklemesi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda duysal etnografi araştırmalarında; araştırmacının kültürünü incelediği grupla bütün olarak hissettiği, bireylerle birlikte düşündüğü ve onların günlük rutinlerinin, inanış ve adanmışlık içeren duysal ve sezgisel süreçlerinin duyular aracılığıyla anlaşıldığı, diğer yöntemlerin aksine farklı kültürleri duysal ve sezgisel yaklaşımla tanımanın daha derin bağ oluşturduğu görülmüştür. Sonuç olarak araştırılan kültür ve bu kültüre ait bireyleri onların pencerelerinden izlemenin ve sürece dahil olarak araştırmacı rolüyle yorumlamanın, araştırmacının kendi yaşantısının şekillenmesinde de önemli bir rol oynadığı anlaşılmıştır.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Anabilim Dalı, tutferengi@gmail.com

² Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Anasanat Dalı, ayse77guler@kku.edu.tr

*Bu çalışma Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anabilim Dalı tezli Yüksek Lisans programında devam eden “*Duyusal Deneyim Bağlamında Duyusal Etnografi Yönteminin İncelenmesi*” isimli Yüksek Lisans tez çalışmasının araştırma kısmının gerektirdiği oluşturulurken tamamlanan tezin o bölümünden alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Duyusal Etnografi, Etnografi Araştırmacısı, Farkındalık, Kültürel Kimlik, Sezgisel Düşünme.*

ABSTRACT

Sensory ethnography, which is one of the methods that could be used for thinking and perception via senses, focuses on everyday experiences and cultural research related to the senses. It cannot be underestimated the depth of the process of investigating the relation between the concepts of intuition and cognition through sensory ethnography, the data that arise during the research, and the process of interpreting and understanding these data. In this study, the aim is to investigate the sensory and intuitive experience processes by analyzing the ways of knowing that are formed by culture within the context of sensory ethnography in the literature, to analyze the relation between the body and senses and cultural identity, and to present its reflections on today's production of visual and digital art. In this regard, in the study, a literature review was carried out under the headings of sensation, sensory experience, body and senses, sensory ethnography approach and visual and digital ethnography, and data were collected from relevant national and international written sources. In the study, typical case sampling from purposive sampling was used. It was observed as a result of the study that in sensory ethnography studies, the researcher experiences the culture as a whole with the group studied, feels and thinks collectively with the individuals, understands their daily routines, sensory and intuitive processes containing beliefs and commitments via the senses, and unlike other methods, getting to know different cultures through sensory and intuitive approach establishes a more profound connection. Consequently, it has been understood that observing the culture and the individuals belonging to this culture from their perspectives and interpreting them as a researcher by participating in the process also has an important role in shaping the experiences of the researcher.

Keywords: *Sensory Ethnography, Ethnography Researcher, Awareness, Cultural Identity, Intuitive Thinking.*

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze insanoğlunun yaşantısını anlamaya ve çözümlemeye kendini adanmış birçok bilim adamı bulunmaktadır. İnsan yapısı gereği çözümlenmesi bir o kadar zor ve karmaşık bir varlık olması sebebiyle bu konuda uzman olan bilim adamları da zaman içerisinde kendi çalışma alanlarını farklı bilim dallarına ayırarak sınıflandırmışlardır. İnsanı anlamak kültürü anlamaktır. İnsan ve kültürü anlamaya yönelik olarak antropoloji ortaya çıkmıştır. Örneğin bir sosyal bilim dalı olan antropoloji (Latince: *anthropologia* "insan bilimi") insanla ilgilenen bilim dallarından sadece biridir. İnsan bilimi anlamına gelen *anthropos* (Yunanca'da insan) ve *logos* (bilim) sözcüklerinin birleşmesinden oluşan antropolojinin konuları arasında insan, toplumlar ve kültür bulunmaktadır. Antropolojinin amacı; insanların ve toplumların neden birbirlerine benzeyip/benzemedikleri, neden ve nasıl değiştikleri gibi sorulara geçerli, doğru ve evrensel cevaplar aramaktır (Güvenç, 2002b, s. 15'ten aktaran Bostan, 2016, s. 2). İnsanın davranışları ve içinde yaşadığı kültürü anlayabilmek için en etkili yöntemlerden bir diğeri ise etnografidir. Etnografi araştırmalarının temelini oluşturan bir kavram olarak "Etnografya, yoğun tasvirleriyle anlama hayat veren bağlamsal ayrıntıları yansıtan bir araştırma yöntemidir" (Yahşi, 2019, s. 232). Etnografi, araştırma nesnesini gündelik yaşamı içinde anlamaya çalışırken öznenin gündelik yaşamı hem somut hem de soyut öğeleri içerdiği için etnografik araştırmanın sonucunda nitel veriler elde edilir. Bu verilerin işlenerek fonksiyonel hale getirilmesi yani bulguya çevrilmesi ve yorumlanıp değerlendirilmesi de nitel yöntemlerle yapılır. Değirmenci'ye (2018, s. 94) göre "Etnografik çalışmalarda görsel imgelerin kullanımı temelde imgelerin göstergebilimsel anlamda sembolik ve ikonik unsurlarına yaslanmaktadır". Etnografik araştırmacılar, ilgilendiği kültüre ait etkinlikleri, insan grubunu veya gruplarını incelediği sürece kendini de o gruba dahil ederek farklı kültürlerle ait yaşantıları deneyimleyen kişilerdir. Son yıllarda farklı bilim dallarının içerisinde yer alan etnografi araştırmaları sanatçı-araştırmacı ya da sanatçı-egitimciler tarafından da sıklıkla tercih edilmektedir. Etnografik unsurlar ile sanat dallarının birçok kesişme noktası bulunduğundan etnografi ile sanat araştırmaları çoğu zaman barındırdığı unsurlar bakımından birbirinin içerisine geçmektedir. Toplumsal olaylarla ve kültürel unsurlarla yakından ilgilenen farklı sanat dalları; etnografyanın yoğun tasvirleri ve yaşamsal ayrıntılarıyla yakından ilgilenecek kendi disiplinlerini imgelerin zenginliğiyle beslemektedir. Sanat temelli araştırmalar gerçekleştiren araştırmacılar etnografiyi

sanat uygulamalarında farklı araştırma yaklaşımları ile ilişkilendirerek kullanabilmektedir. Son yıllarda adını *duyusal etnografi* konusunda yaptığı çalışmalarıyla duyuran ve 2009 yılında yayınladığı “*Sensory Ethnography*” isimli kitabında açıklayan Sarah Pink İngiltere doğumlu, Avustralya’da yaşayan, dijital medya ve yeni teknolojilerde etnografik araştırmalar için fotoğraf, görüntü, video ve diğer medya gibi görsel araştırma yöntemlerini kullanan bir sosyal bilimci, etnograf ve sosyal antropologdur. Pink’in yaptığı çalışmalar ile duyusal etnografi alanına büyük katkılarda bulunmuş ve yayınları ile alan yazına geniş bir kaynak oluşturmuştur. Pink’in başarıları Monash Üniversitesi’nin resmi internet sitesinde “2023 yılında Sarah, beş yıllık prestijli bir Avustralya Araştırma Konseyi Ödüllü Bursu, İsveç’teki Malmo ve Halmstad Üniversitelerinden iki Onursal Doktora, üç Avustralya İyi Tasarım Ödülü ve Manchester Üniversitesi, Birleşik Krallık’ta Simon Profesörlük Bursu ile ödüllendirilmiştir” şeklinde belirtilmiştir. Pink (2011, s. 27) bilginin basitçe zihinde üretilmediğini, somutlaşmış pratiklerin temelinde bulunduğunu ve bu somutlaşmış pratiklerin birbirine bağlı olduğunu belirtmiştir. 1990’larda zihin/beden ayrımı kavramını, yapısökümüne uğratmak ve bedeni sadece zihin tarafından algılanacak veya kontrol edilecek bir deneyim ve aktivite kaynağı olarak değil, kendisi olarak anlamayı da aktaracak düşünceler ortaya çıkmıştır. Pink (2009) duyusal etnografiyi, “bilimsel, uygulamaya dayalı ve uygulamalı disiplinlerde kullanılır. Duyusal deneyimleme ve bilme yollarının hem araştırmamıza katılan insanların yaşamları hem de biz etnografların zanaatımızı nasıl uyguladığının ayrılmaz bir parçası olduğunu açıklayan bir dünya ve araştırma yaklaşımı geliştirir” ifade etmektedir. Duyularımızla dünyayı deneyimleyerek sorgulama olanakları sunan etnografi araştırmaları içerisinde araştırmacılara farklı görevler düşmektedir. Etnografik araştırmalar ile duyuların ilişkisi birçok bağlamda birbirinin içerisinde geçmiştir. Hatta kültür, yaşam ve soyut unsurlar duyuların sürece dahil olması ile katmanlaşmaktadır. Duyusal deneyimlemenin olmadığı bir kültüre ait insan grubunun incelenmesi de mümkün değildir. Etnografi araştırmacıları kendilerine sunulan bu yolda *özel sorgulama, duyusal deneyimleme ve sezgisel bilme* yollarını da mercek altına alarak araştırma boyunca oluşan farklılıkları görebilme imkanı yaşamaktadır. Bu bağlamda etnografi araştırmacılarının yaptığı her çalışmanın toplumsal olduğu kadar özel deneyimlere dayanması da ayrıca önemlidir. Vannini (2013, s. 6) doğal kabul edilen beş duyumuzun dünya hakkında bilgi sağlayan duyusal örneklere ait olduğunu belirtir. Bunlar dış duyularımız olan *görme,*

duyma, tatma, koklama ve dokunmadır. İnsan vücudunun iç dünyası hakkında bilgi sağlayan...iç duyularımız ise *acı hissi (nosisepsiyon), susuzluk ve açlıktır.* Kendi iç kaslarımız ve organlarımız (propriyosepsiyon) hakkındaki hislerimiz, *denge duygumuz, hareket (kinestezi), sıcaklık (termosepsiyon)* ve hatta *zaman* algımızdır. Jackson'a (2018, s. 31) göre araştırma bulguları aynı zamanda duyular ile kültürel kimlik arasındaki ilişkiler ve duysal deneyimin nasıl olabileceği tartışmalı alanlarda, güç ilişkilerinin müzakere edildiği bir yol olabilir. Amaç, iç ilişkileri açıklamaktır. Duyular ile kültür arasındaki ilişkiyi anlamak ve etnografik yöntemler benimsenmelidir. Herhangi bir duysal deneyim, herhangi bir zamanda, işbirliğine dayalıdır.

Bireylerin veya toplulukların kültürel ve sanatsal yaşantılarının incelendiği araştırmalarda duysal deneyimlerin ortaya çıkışında sorgulanması gereken bir diğer kavram da şüphesiz *sezgidir.* Güler'e göre (2017, s. 205) "Sanatın yapısı insana derin bir anlayış ve sezginin gücünü verir; bu nedenle öznel deneyimlerden öğrenmek ve yeni anlamlar bulmak bize bu tür araştırma yaklaşımlarının önemini göstermektedir". Birey duyuları ile deneyimlediği yaşantısının ve içerisinde yaşayarak benimsediği kültürel unsurlarının çoğunu kendi sezgileriyle şekillendirmektedir. Kimi zaman atalarından süregelen uygulamalar, ritüeller ya da sözlü aktarımların temelinde yatan buluş ya da içe doğuş olarak ifade edebileceğimiz birçok bilginin altında aslında sezgisel keşifler yatmaktadır. Sezgi [Alm. Anschauung], [Fr., İng. intuition], [Latince. intuitio- intuitus] kelimesi, bir şeyin ...birden, doğrudan doğruya, aracısız bulunması (keşfedilmesi), yakalanması, gidimli düşünmenin usa vurmanın tersine, bir bütünün bir bakışta dolaysız kavranması;... dolaysız kavramak, bir anda yakalamak, sezme, sezip keşfetme anlamlarına gelmektedir (Akarsu, 1994, s. 158'den aktaran Güler, 2015, s. 3).

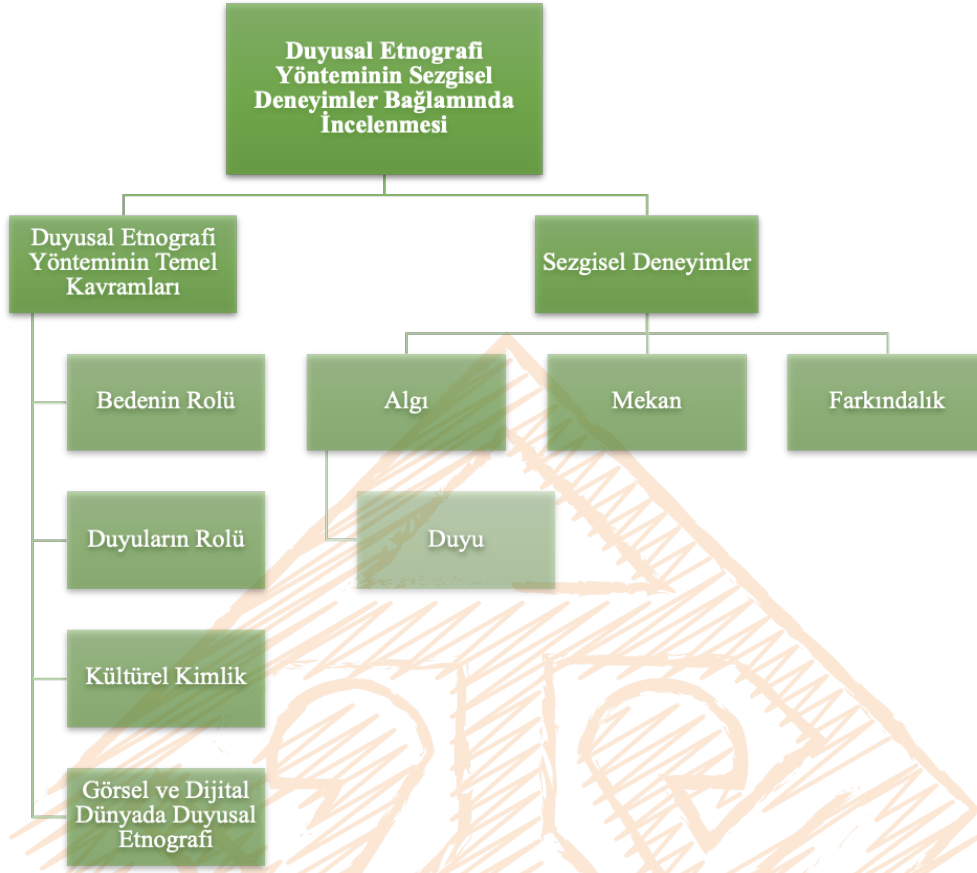
Yukarıdaki bilgiler ışığında ülkemizde son yıllarda yaygınlaşmaya başlayan sanat temelli etnografi araştırmalarının duysal deneyimler bağlamında da tartışılması, ilgili alan yazının incelenmesi ile duysal etnografi yönteminin derinlemesine çözümlenerek alanyazın araştırmaları üzerinden okuyucuya sunulmasını amaçlayan bu çalışmada; *duysal deneyimler ve sezgisel bilme yollarının hem sanat uygulamaları hem de etnografi çalışmaları içerisindeki yeri ve önemi betimlenerek tartışılacaktır.* Ülkemizde duysal etnografi alanında yapılan araştırmaların sayısının az olması bu araştırmanın problemini oluşturmuştur. Bu araştırmanın

amacı gelecekte sanat temelli araştırma yöntemleri ve etnografi araştırmaları gerçekleştirmeyi dūřünen araştırmacılara alanyazın anlamında temel oluşturma'dır. Duyusal etnografi yōntemi kapsamında duyuların ve sezgisel dūřünmenin önemini ortaya koyan bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Duyusal etnografinin diğer araştırma yöntemlerinden farkı nedir?
2. Duyusal etnografi ile kültürel kimlik arasındaki ilişki nasıldır?
3. Duyusal deneyimler bağlamında beden ve duyuların etnografik araştırma sürecindeki rolü nedir?
4. Etnografik arařtırmalar ile sezgisel dūřünme arasında bir iliřki var mıdır?
5. Günümüz görsel ve dijital dünyasına duyusal deneyimlerin yansımaları nasıldır?

2. YÖNTEM

Bu araştırma nitel araştırma desenlerinden alanyazın taraması ile gerçekleştirilmiştir. Alanyazın taraması literatür taraması ile eř anlamlıdır. Ayrıca literatür taraması farklı alanların kavramsal, metodolojik ve tematik gelişmelerine katkıda bulunabilir (Paul ve Criado, 2020, s.1'den aktaran Yıldız, 2022, s. 369). Köroğlu'na (2015, s. 61) göre literatür taramasında genel olarak araştırmacının amacı, yapılan çalışmanın hangi bağlamda ilerleyeceğinin ve özellikle süregelen çalışmalardan sentez yoluyla hangi boşlukların doldurulmak üzere hedef alındığının gösterilmesidir. Bu bağlamda araştırmada araştırma *duyu*, *duyusal deneyim*, *beden ve duyular*, *duyusal etnografi yaklaşımı* ve *görsel ve dijital etnografi* başlıkları altında literatür taraması yapılmıştır. Uluslararası ve ulusal literatürdeki çok yönlülük ve çeşitlilik, duyusal etnografi yōntemi bağlamında ortaya konulmaya çalışılmış, konu ile ilgili bulgular araştırma soruları üzerinden tartışılarak sanat temelli araştırma yöntemleri ile duyusal etnografi yōnteminin bütüncül anlamda nasıl ilişkilendirilebileceği ve farklı yaklaşımların nasıl gelişebileceği ilgili alan yazın üzerinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Doğanay (2018, s. 23) bulguların sunumunda tablolardan, grafik ve Őekillerden yararlanıldığını, sunulan bulguların öncelikle açıklanması ve daha sonra da tartışılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda araştırmanın Őekillenmesini sağlayan ve araştırılması istenilen konu başlıklarını içeren Araştırma Akış Şeması hazırlanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1: Araştırma Akış Şeması (Araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.)

2.1. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmada verilerin toplanması literatür tarama yoluyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler araştırmanın problemleri bağlamında sınıflandırılmış, ilgili başlıklar özellikle yabancı kaynaklarla desteklenerek analiz edilmiştir. Konuyla ilgili ulusal ve uluslararası yazılı kaynaklardan makale, kitap, araştırma yazısı ve sözlüklerden yararlanılmıştır. Araştırmada amaçlı örneklemelerden tipik durum örnekleme kullanılmıştır. Bu bilgiler ışığında bu araştırmada duyuşal etnografi yönteminin sezgisel deneyimler ve duyuşal deneyimler bağlamında sanat uygulamaları ile ilişki amaçlı örnekleme bağlamında incelenmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Antropolojik Bir Yaklaşım Olarak Etnografi

Sosyal bilim dallarından biri olan antropoloji (Latince: anthropologia "insan bilimi"), insanla ilgilenen bilim dallarındandır. İnsan bilimi anlamına gelen anthropos (Yunanca'da insan) ve logos (bilim) sözcüklerinin birleşmesinden oluşan antropolojinin konuları arasında insan, toplumlar ve kültür bulunmaktadır. Antropolojinin amacı; insanların ve toplumların neden birbirlerine benzeyip/benzemedikleri, neden ve nasıl değiştikleri gibi sorulara geçerli, doğru ve evrensel cevaplar aramaktır (Güvenç, 2002b, s. 15'ten aktaran Bostan, 2016). İnsan ve kültür bilimi olarak bilinen antropoloji; genel itibarıyla fiziksel/biyolojik ve sosyal/kültürel antropoloji olarak ikiye ayrılmaktadır. Uygulamalı antropoloji, toplumsal sorunların tespit edilmesi, değerlendirilmesi ve çözümünde antropolojik yöntemleri kullanmaktadır (Bostan, 2016, s. 2). Wells'e (1984, s. 9) göre insan toplumlarının çeşitliliği, farklılığı üzerine odaklanma, antropolojinin çıkış noktasını oluşturur. İnsan ve toplumların çeşitliliğinden, bu çeşitliliğin tarihteki kaynaklarından yola çıkan antropoloji, Batılı ve modern olan "biz"den farklı, hatta aykırı olana odaklanır (aktaran Coşkun, 2008, s. 14). Antropoloji, toplanan, sınıflanan ve kayda geçirilerek yayılan bilginin bilimsel açıklama dili ile sistemleştirilmesidir. Bu anlamda etnolojiyi ve bir teknik olarak etnografyayı hem içermekte hem de aşmaktadır. Antropoloji, inceleme konusu olarak seçtiği toplumla birlikte yaşama, doğrudan gözleme ve bunu kayda geçirme imkanını, esas olarak sömürgelerdeki Batı hakimiyetine borçludur. Sömürge'deki Batı etkinliği ile araştırmacı sahada çalışmasını yürütebilmektedir (Coşkun, 2008, s. 16-17). Nitel düşünmeye dayalı bütün çabalar, araştırılan insan grubu veya kültürün tamamını, öğelerini, birbirleri arasındaki ilişkileri, kültürün üyelerinin gözünden görüp onların kültür kodlarıyla açarak anlamayı içermektedir.

Etnografi araştırma nesnesini gündelik yaşamı içinde anlamaya çalışır. Öznenin gündelik yaşamı hem somut hem de soyut öğeleri içerir. Etnografik araştırmanın sonucunda nitel veriler elde edilir. Bu verilerin işlenerek fonksiyonel hale getirilmesi, yani bulguya çevrilmesi ve yorumlanıp değerlendirilmesi de nitel tekniklerle yapılır (Kartarı, 2017, s. 217-219). "Etnografya, yoğun tasvirleriyle anlama hayat veren bağlamsal ayrıntıları yansıtan bir araştırma yöntemidir" (Yahşi, 2019, s. 232). "Etnografik çalışmalarda görsel imgelerin kullanımı temelde

imgelerin göstergebilimsel anlamda sembolik ve ikonik unsurlarına yaslanmaktadır” (Değirmenci, 2018, s. 94). Etnografya araştırmalarında bilgi toplama, analiz etme ve yorumlama süreçleri birlikte ilerler; farklı sosyal araştırma yaklaşımlarında olduğu gibi ilk olarak verilerin toplanması ve sonrasında analiz edilmesi gibi ayrı aşamalardan oluşan bir sıralama bulunmamaktadır (Yahşi, 2019, s. 196-197). Sosyologların ‘saha çalışması’ olarak ele aldıkları etnografi, belirli bir kùltürün daha çok saha çalışması tekniğiyle ayrıntılı biçimde betimlenmesidir. Başarılı bir saha çalışması yapmak için, üzerine çalışma yapılan topluluğa karışmak ve topluluğu kişisel gözlem yoluyla incelemek gerekmektedir. Bunların yanında, incelenen kùltürel grubun üyeleriyle görüşmeler de yapılabilir; bu nedenle etnografik araştırma modeline aynı zamanda ‘katılımcı gözlem’ de denir (Haviland vd., 2008, s. 69’dan aktaran Yazar, 2018, s. 15).

3.1.1. Etnografi Araştırmacısı (Etnograf)

Etnografi yapmanın anahtar kabullerinden biri, araştırma sürecinde etnografi araştırmacısının ön göremeyeceği gelişmelerin olma ihtimalidir. “Etnografik araştırma, teori tarafından yönlendirilmek veya yapılandırılmak yerine teori ile diyalog içinde gelişir. Uzun vadeli araştırmalarda bu diyalog daha az yoğun olabilir ve gerçekten de büyük ölçüde saha çalışmasının sonunda veya belirli gözden geçirme noktalarında gerçekteşebilir” (Pink ve Morgan, 2013, s. 357). Araştırma nasıl planlanırsa planlansın veya nihai ürün ne olursa olsun, ani biçimde ortaya çıkan değişimlere hızlı ve yaratıcı çözümler üretmek etnografi yapmanın önemli niteliklerinden biridir (Campbell ve Lassiter, 2015, s. 32’den aktaran, Yazar, 2018, s. 44). Araştırma konularının değerlendirilmesinin ilk aşamalarında, etnograf çalışmanın amacının ne olacağına odaklanır. Odaklanmanın bir alan veya alanlar, belirli bir grup insan veya belirli etkinlikler üzerine olup olmadığını belirlemeyle başlanabilir (Murchison, 2010, s. 23’ten aktaran, Yazar, 2018, s. 45). “Etnograf, duyuşsal deneyim, duyarlı beden ve kùltürel olgular arasındaki ilişkilerin ele alınan antropolojik sorular için ne zaman merkezi olduğunu belirlemelidir” (Jackson, 2018, s. 9). Genel anlamda, katılımcı gözlem yöntemi, araştırmacının farklı olmadığı veya zaten üye olabileceği grupların doğal ortamına “dalma” sürecini içerir. Araştırmalar gizli şekilde (araştırmacının kimliğinin gizli tutulması yoluyla) veya açık şekilde (araştırmacının grubun bir çalışmasını üstlendiğini gruba bildirmesi yoluyla) yapılabilir (Yazar,

2018, s. 55). Literatürde genellikle üç tür katılımcı gözlem görülür. Bunlar gizli, yarı açık ve açık katılımcı gözlem teknikleridir. “Katılımcılar “gizli gözlem” olarak adlandırılan bir durumda, araştırmacının kimliğinden ve araştırmanın amaçlarından habersizdir: araştırmacı kimliğini gizleyerek ‘incognito’ davranır”. Bu tür bir gözlem, etnografik uygulamada az kullanılmasına rağmen, bazen gizli çalışmalar için kullanılsa da etik açıdan tartışmalı bulunmaktadır. Gizli ve açık gözlem arasında ortada duran teknik, bakış açılarına göre veya gözlemlenen kişilerin çoğunluğunun ya da azınlığının araştırmanın farkında olup olmadığına göre "yarı gizli" ya da "yarı açık" olarak adlandırılan tekniktir. “Yarı gizli gözlem durumunda, grubun, organizasyonun veya topluluğun yalnızca bazı üyeleri etnografin kimliğini bilir. Son olarak açık gözlem ise etnografiler tarafından en çok kullanılan tekniktir. Burada etnograf kimliğini ve araştırmasını girdiği sahaya açıklar” (Gobo, 2008, s. 107-109’dan aktaran Yazar, 2018, s. 58). Etnografik araştırmalar da uygulama yoluyla öğrenmenin sadece başkalarını taklit etmeyi değil, kişinin kendi yerleşik becerisini yaratmayı ve başkaları tarafından kabul edilebilir şekillerde bilmeyi de içerdiğini göstermektedir (Pink, 2009, s. 48). Çoğu iyi etnografik araştırma, sadece insanlarla ve şeylerle karşılaşmalar ve pratiklerle uğraşma yoluyla elde edilen bilgi ile ilgilenmez. Aynı zamanda mevcut konuyla ilgili yayınlanmış etnografik bilgiye, yerel edebiyatlara, kurgusal ve belgesel görüntülere ve çevrimiçi metinler dahil diğer metinlere ayrıca günlük pratik ve yerel ideolojilerden ayrılmaz kültürel bilginin bir parçasını oluşturan sanat formlarına da bağlıdır (Pink, 2009, s. 60-68). Etnografik araştırma projesi bağlamında, görüşmeler, araştırmacının görüşme yapılan kişinin sorularını sorduğu ve ses kaydı yaptığı eski olaylar değildir. Görüşmeye duyuşsal bir etnografi yaklaşımının nasıl farklı olacağını düşünmek için yararlı bir başlangıç noktasını Barbara Sherman Heyl (2001, s. 367) şu şekilde önermiştir, araştırmacıların, görüşme yaptıkları kişilerle saygılı, devam eden ilişkiler kurmuş olmaları, bunların gerçek bir görüş alışverişi olması için yeterli yakınlık ve görüşülen kişilerin olaylara yükledikleri anlamları araştırmacıyla amaçlı bir şekilde keşfetmeleri için görüşmelerde uzun zaman ve açıklık olması dahil edilmelidir (aktaran Pink, 2009, s. 78-79). İyi bir etnograf sadece kültürel üyelerin sorularına ve cevaplarına dikkat etmekle yetinmez, kendisi de çeşitli sorular sorar; kültüre, zamana, olaya, mekana uygun, aynı zamanda olan ama açık şekilde görünmeyen özellikleri görünür hale getirecek türden sorular sorar. “Sorularını özellikle açık uçlu oluşturur ve bu sayede üyelerin kendi stilleriyle, kendi kavramlarıyla, kendi ifadelerini kullanarak

yanıtlamalarına fırsat verir” (Yahşi, 2019, s. 201). “Etnograf ve araştırma katılımcıları kaçınılmaz olarak ortaklaşa gelişeceklerinden, uzun vadeli saha çalışması bu konuyu kısmen ele alabilir. Ancak yakın zamandaki hatıralara güvenmenin sınırlamalarına dikkat etmek önemlidir” (Jackson, 2018, s. 60). Emerson vd. (2007, s. 352)’e göre katılımcı gözlem -bir ortamda meydana gelen toplumsal yaşamı ve sosyal süreçleri araştırmak, deneyimlemek ve temsil etmek için nispeten uzun vadeli olarak bazı doğal ortamlarda bir yer kurmak- etnografik saha çalışmasında temel faaliyete karşılık gelir (aktaran, Yazar, 2018, s. 56). Materyaller, kipleri ve bunların birbirleriyle ve anlamla ilişkilerini keşfetmek için gereken ince ayrıntı düzeyinde toplanır ve video kayıtlarını çok modluluk için birincil veri kaynağı haline getirir - genellikle gözlemsel alan notları ve katılımcı görüşmeleri ile desteklenir (Jewitt ve Mackley, 2018, s. 94). Yazar’a (2018, s. 14) göre “katılımcıların kendi toplumsal dünyaları hakkındaki yaşayan bilgiyi elde tutmalarının izi, sosyolojik düşünüşte ve kavrayışta görülebilir”. İnsan iletişimde kullanılan kodlar kültürel kodlardır. Bu sebeple etnografin dünyayı araştırılanın gözünden bakarak anlamlandırabilmesi ve bunun için de onun kültürel kodlarını öğrenmesi ve çözmesi gereklidir. İncelenen grup ve kültürün üyelerinden ayrı ayrı ve birlikte alınan bilgi ve düşünceler, gözlemlerden, arşivlerden ve literatürden elde edilen bilgilerle karşılaştırılarak incelenir ve gerektiğinde alana tekrar dönülür, gözlemler görüşmeler tekrar yapılır ve her bir bileşen diğer bileşenlerle olan ilişkileri ve gündelik yaşam pratikleri çerçevesinde değerlendirilir (Kartarı, 2017, s. 217). McKechnie (2008, s. 573) için nitel gözlemsel teknik, araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş kategoriler yerine araştırma katılımcıları tarafından yaşanmış gibi olayı yakalamayı dener. Ses kayıt veya video kayıt gibi dolaylı veri toplama teknikleri de kullanılabilir, ancak genellikle araştırmacı ve katılımcılar arasındaki doğrudan teması içerir (aktaran, Yazar, 2018, s. 162). “Etnografik saha çalışması olarak katılımcı gözleminin özelliklerinden biri, araştırmacının ve onun kişisel ilişkilerinin, bulguları ve görüşleri ortaya çıkarmak için temel araç olarak hizmet etme şeklindedir” (Amit, 2004, s. 2’den aktaran, Yazar, 2018, s. 56). Etnografi araştırmacısı, araştırması süresince ilgilendiği kültür grubu veya kişilerin yaşamıyla ilgili günlük rutinlerini, yaşayış ve inanış biçimlerini gözlemler ve yine bu gözlemlerini araştırdığı kültür bağlamında inceleyerek aktarır.

3.2. Kültürel Kimlik ve Duyusal Etnografi

Duyular ile algılama süreci içerisinde kültürel kodların kullanılarak, dış ve iç uyaranların birlikte kullanılması ve duyular ile kültür araştırmasının yeni bilme yollarını keşfetme sürecini duyusal etnografi yöntemi olarak düşünebiliriz. Kültürel kimlik insanların yaşadıkları ve ait oldukları kültür içerisinde kazandıkları, din, ırk, cinsiyet ve millet gibi kategorilere bağlı olarak geliştirdikleri kendilerini bir grup olarak tanımlaması ve o gruba ait hissetmeleri şeklinde düşünülebilir. Kültürel kimlik, kültürlere göre şekillenen ve kültürün belirlediği farklılıkları ve benzerlikleri konu edinen temel bileşenlerden biridir. Birey ya da toplumları birbirinden ayıran ve onları sınıflayan kültürel bir özelliğe dönüşür. Kültürel kimlik, bireylerin farklı kültürlere sahip topluluklarla ilişkisi sonucunda ortaya çıkar. Bunun sonucunda birey hem kendi algı dünyasını hem de öteki olarak kabul ettiği topluluğun kültürel öğelerini ben ve öteki karşıtlığı içinde tanımlayarak kendini konumlandırır. (Nar, 2019, s. 74). Duyusal etnografi, konusu Paul Stoller'ın duyular hakkında, duyular aracılığıyla bir etnografik çalışma tarzı ve duyular için çağrısı, daha sonra Sarah Pink'e Duyusal Etnografi Yapmak isimli kitabını yazması için ilham vermiştir. Bu kitap bir araştırma stratejisi olarak duyusal etnografyanın temeli olarak kabul edilebilir (Vannini, 2023, s. 1). Pink (2009) “Duyusal etnografi, bilimsel, uygulamaya dayalı ve uygulamalı disiplinlerde kullanılır. Duyusal deneyimleme ve bilme yollarının hem araştırmaya katılan insanların yaşamları hem de etnografların zanaatını nasıl uyguladığının ayrılmaz bir parçası olduğunu açıklayan bir dünya ve araştırma yaklaşımı geliştirir”.

Duyusal etnografi, etnografiyi duyular aracılığıyla yapmayı düşünmenin bir yolunu önerir. Metodolojiye odaklanmak aslında duyusal etnografiyi yalnızca duyuları incelemenin veya diğer insanların dünyalarını incelemek için kendi duyularımızı kullanmanın ötesine götüren daha büyük resmin ne olduğu sorusuna yol açar. Bilginin ve bilme yollarının nasıl üretildiğini, şu anda hangi özel niteliklerin ve bilgi türlerinin ortaya çıktığını ve bunun araştırmacıların, sanatçıların, tasarımcıların veya politika yapıcıların dünyayı nasıl kavradıklarını ve ona müdahale ettikleri üzerindeki etkilerini anlamamız önemlidir. Duyusal Etnografi yapmak, etnografik araştırma ve temsilde duyulara dikkat ederek sağlanan olasılıkları araştırır. David Howes'un ‘duyumsal bir dönüş’ olarak adlandırdığı bu değerlendirme, duyuların antropolojisi, duyumsal bilim, duyumsal coğrafya terimleriyle ifade edilmiştir. Atkinson tarafından

desteklenen gözlemsel yaklaşım, etnografinin, akademik ve uygulamalı anlayış, bilgi ve deneyimin bir araya geldiği, düşünümsel ve deneyimsel bir süreç olduğu konusunda ısrarcıdır. Aslında, Regina Bendix'in öne sürdüğü gibi, duyuşal algı ve alımlamayı araştırmak, "hiç konuşulmayan ve bu nedenle etnografik gözlem veya görüşme için erişilemeyen en derin bilgi türünü" kavrama yeteneğine sahip yöntemler gerektirir (Bloch, 1998, s. 467; Bendix, 2000, s. 41'den aktaran Pink, 2009). Araştırmacının araştırma süreci boyunca, yani bir projenin planlanması, gözden geçirilmesi, saha çalışması, analizi ve temsili süreçleri boyunca bilinçli ve refleksif olarak duyulara katılmasını içerir. Aynı zamanda, duyuşal etnografi ile tasarım etnografisi arasındaki artan bağlantılar aracılığıyla bizi etnografinin zamansallığını yeniden düşünmeye davet etmektedir (Pink, 2009).

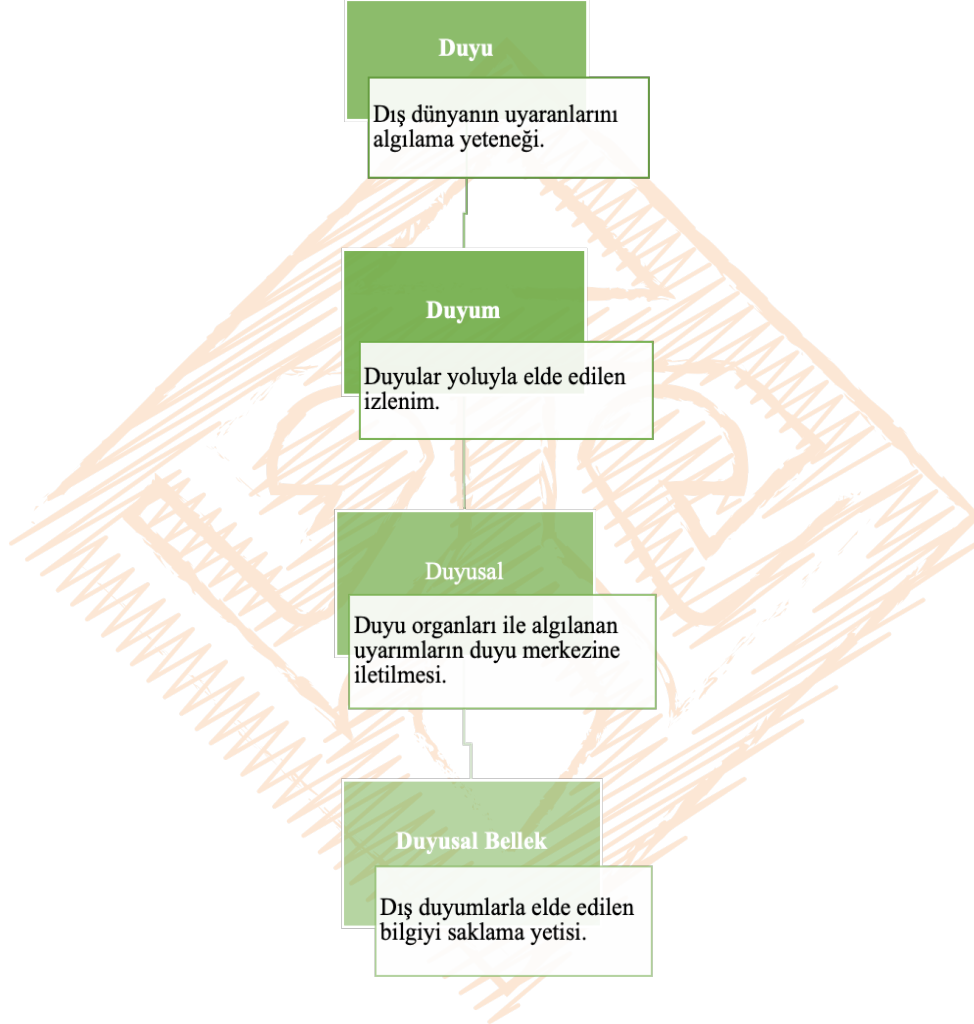
Duyularımız ve faaliyetlerimiz hakkında önemli olan, kolayca gözlemlenemez veya dile getirilemez. Duyular zorunlu olarak bir nesne olmamakla birlikte duyuşal etnografi duyuşal kategorilere duyarlıdır. Katılımcılar, üstü kapalı olanı belirgin veya somut hale getirmek için bir yol olarak kullanırlar. Araştırma süreci boyunca; sürekli olarak duyuşal kategorileri keşfetmek ve yeniden tanımlamak ve süreçte, yeni duyuşal kategorilerin ve kavramların belirginleşmesine izin verir (Jewitt ve Mackley, 2018, s. 93-96). Duyusal olarak aktarılan deneyim Turner ve Brunner (1986) tarafından salt deneyim arasında yapılan bir ayrımı hatırlatır ve geçmişe yansıyan bir deneyimle, içe dönük olarak daha gömülü doğa ilki, bedensel pratiği (bedeni), yerleşik ve somutlaşmış belleği ima eder. Bu daha fazla bilgi işlenmiş biliş, rasyonalite (zihin) anlamına gelir. Duyusal etnografi bu tür zihin-beden ayrımlarına isteyerek meydan okur. Somutlaştırılmış uygulama teşvik eder (Stevenson, 2014, s. 340). Pink'e (2009) göre iletişim, bilme, öğrenme ve duyuşal etnografi için sorunlar, duyular ve aktarım üzerine çalışmalar iki önemli konuyu gündeme getiriyor. Birincisi bilgi aktarımının sosyal, maddi ve duyuşal uygulamalarına ve bağlamlarına vurgu, ikincisi aktarım sürecinde bireyin 'benlik', ve 'kasıtlılık' konumu sorunu. İlk problem, duyuşal deneyimlerin, kategorilerin ve anlamların insanların hayatlarındaki önemini anlamak için etnografların bunların belirli sosyallikler ve önemlilikler bağlamında pratikte nasıl bilindiğini araştırmaları gerektiğini öne sürer. Howes ve Classen (1991, s. 261) duyular hakkında literatür araştırmaları için sistematik dört aşamalı bir süreç önermektedir. Etnografik bir metin, bir roman, bir yaşam öyküsü veya bir filmle çalışmayı içerebilir. Araştırmacının şunları yapmasını önerirler: İlk olarak, söz konusu kaynaktan duyuşal

fenomen duygusuna ilişkin tüm referansları çıkarması, ikincisi, her deneyime ilişkin verileri ayrı ayrı analiz etmesi, üçüncüsü, nasıl yapılacağına ilişkin olarak deneyimler arasındaki ilişkileri analiz etmesi. Her duyu, kültürdeki deneyimin anlamına katkıda bulunur ve son olarak, kültür için duyu hiyerarşisi veya düzeninin bir ifadesi ile sonuçlanır. Bu yöntem araştırmacıya sadece metnin üreticisi tarafından sunulan duysal temsili analiz etme olanağı sağlar ki bu aynı zamanda o yazarın duysal öznelliğini de temsil eder. Howes ve Classen (2007)'in incelenmekte olan kültürün duysal profilini ortaya çıkaran çalışmalarının bir parçası olan bu daha önceki metodoloji, aynı zamanda bazı çağdaş çalışmaları temsil eder. Katılımcı gözlemlerde duyulara dikkat edilmesi gerektiğini savunarak, duysal fenomenlerin 'kültürel açıdan ne kadar önemli olduğuna, dolayısıyla belirli bir grup veya sosyal aktör kategorisi için ne kadar anlamlı olduğuna' odaklanılır (s. 180). Kültürel kimlik ile duysal etnografinin arasındaki yakın bağ araştırma süresince elde edilen verilerin analizine destek sağlar. Duysal etnografinin temelinde bulunan kültür ile bu kültüre ait kimlikler iç içedir. Bundan dolayı sürecin analizine önemli katkısı olduğu düşünülmektedir.

3.3. Duysal Deneyim

İnsanlar ve diğer canlılar bilinç ve bilinçdışı uyaranlara karşı tepkiler geliştirir. Bu tepkilerin gelişmesi için gelen uyarının algılanması duyu yolları aracılığı ile oluşur. Doğrudan algılanan uyarıların gelişmesi ile insanlar bilgi, tavır ve beceriler kazanır. Duyu "İnsanların ve hayvanların, dış dünyanın uyarılarını görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma organlarıyla algılama yeteneği; his" anlamına gelmektedir. Duyum ise "Kişinin duyu yoluyla elde ettiği izlenim; his" anlamına gelmektedir. Duysal "En küçük bir uyarıya tepki gösteren ve duyu organları aracılığıyla alınan uyarıların duyu merkezlerine iletilmesi ile ilgili olan." şeklinde belirtilmektedir (Türk Dil Kurumu, 9 Aralık. 2023). Hançerlioğlu'na (1976) göre anlam olarak duyu "Duysal ve duygun terimlerine karşılık olarak kullanılır. Sezgi ve bulunç anlamlarında da kullanılmıştır". Duyum "Duyularla araçsız olarak gerçekleştirilmiş bilinç olgusu. İzlenimle algı arasında bulunan bilinç olgusudur, ikisiyle de karıştırılmamalıdır. İzlenim duyumdan önce, algı duyumdan sonra gerçekleşir. Ruhbilim Terimleri Sözlüğü'nde 'duyu örgenlerimiz yoluyla beden alanı ya da dış çevreden toplanan uyarıcı' olarak tanımlanmıştır". Duysal bellek "Dış duyularla elde edilen bilgiyi saklama yetisi" olarak tanımlanmıştır (s. 352-355). Jackson'a

(2018) göre “Araştırma bulguları aynı zamanda duyular ve kültürel kimlik arasındaki ilişkiler ve duysal deneyimin nasıl olabileceği çekişmeli alanlarda güç ilişkilerinin müzakere edildiği bir yol olabilir”. Amaç, iç ilişkileri açıklamaktır. Duyular ve kültür arasındaki ilişkiyi anlamak ve etnografide yöntemler benimsenmelidir. Herhangi bir duysal deneyim, herhangi bir zamanda, işbirliğine dayalıdır (s. 31). Daha kısa açıklama aşağıdaki şemada gösterilmiştir.

Şekil 2: Tanım Akış Şeması (Araştırmacısı tarafından geliştirilmiştir.)

Her kültür duyular arasında kendi dengesini kurar. Bazı kültürler duyuların eşitliğine yönelirken, çoğu kültür ya belirli bir duyuya ya da bir duyu kümesine ayrıcalıklı olarak bazı önyargılar ya da başka bir şeyler gösterir. Başarı için- başka bir kültürün duysal önyargılarını tam olarak anlamak için, araştırmacının mümkün olduğu ölçüde kendi duysal önyargılarının üstesinden gelmesi esastır. Bu süreçteki ilk ve en önemli adım, kişinin kişisel duysal

önyargılarını keşfetmektir (Howes ve Classen, 2019, s. 6). “Duyusal hayal gücüne verilen bedensel (ve duygusal) tepkiler, gerçek duyusal deneyimlere verilen bedensel (ve duygusal) tepkiler kadar güçlü olabilir. Gerekli olan fark, reaksiyon derecesi değil, stimülasyon türüdür: duyusal (fiziksel-duyusal) veya zihinsel (yarı-duyusal) olup olmadığı” (Schellenberg, 2019, s. 208).

3.3.1. Duyusal Deneyimlerde Bedenin Rolü (Somut, Somut-ötesi ve Somutlaştırma)

Duyuların algılanışı beden ile zihin arasında gerçekleşir. Duyular ile gerçekleşen her türlü eylemi insan varoluşu sebebiyle bedeni ile gerçekleştirir. Beden ve zihin birlikte çalışmaktadır. Pink'e (2009) göre duyusal deneyimler ile bedenin rolü arasında 1990'larda sosyal bilimler üzerinde önemli bir etkiye sahip olan somutlaştırma kavramı ortaya çıkmıştır. Bu konuda ortaya çıkan literatürün önemli bir sonucu, zihin/beden ayrımı kavramını yapısökümüne uğratmak, bedeni sadece zihin tarafından rasyonelleştirilecek veya kontrol edilecek bir deneyim ve aktivite kaynağı olarak değil, aynı zamanda kendisi olarak anlamaktır (s. 33). Csordas'a (1994) göre "Beden, deneyimsel olarak ne olduğu kabul edildiğinde bir nesne olarak değil, bir özne olarak, zihin- beden ayrımı çok daha belirsiz", bu görüş bedenselliği insan deneyiminin bir koşulu haline getiriyor (s. 37'den aktaran Cox, 2017, s. 2). Ingold'a (2000) göre duyuların bölümlere ayrılmasının daha radikal ve katı bir eleştirisi ayrık çalışma nesnelere olarak, Tim Ingold'un çalışmasından gelmiştir, o tartışmaktadır ki Howes'un yaklaşımı, "bedeni nesnelleştirilmiş ve sayısız duyuların bulunduğu yere indirger. Biricik rolü kendilerine yüklenen anlamsal yükü taşımaktır. Kollektif, duyuüstü özne -yani toplum- ve dengesi veya oranı taşıdıkları yüke göre hesaplanmalıdır" Blackman'ın dediği gibi, “akıl ve kritikliği atlayarak ve beden düzeyinde ele geçirerek 'otonom olarak' çalışır” (s. 284'ten aktaran Cox, 2017, s. 6-7). Samuel (2005)'e göre “Bedenlenmiş bilgiyle ilgili olarak, bazı Budistlerin oranın altıncı his olduğuna inanıyorum.” Onların ilim ve hikmet adamlarına göre, zihin, soyut düşünceye anlam kazandıran ayrı bir organdır. Diğer duyular yapar kendi duyusal deneyimleriyle algılarlar. Meditasyonda amaç, zihni susturmaktır”. Tam olarak bedensel deneyimin doğasında var olan duyuya konsantre olabilmek için zihin, meditasyon "zaten var olanı "hissetmeyi" içerir – kişi kişinin 'içsel durumlarını' anlamlandırmaya çalışması, çünkü anlamlandırılmamıştır' (s. 17'den aktaran Ede, 2014, s. 69-70). Leder'in (1990) gözlemediği

gibi, rutin bedensel deneyimlerimizin çoğu, derinlemesine düşünme eksikliğiyle işaretlenir ve yalnızca rutinler ve alışkanlıklar kesintiye uğradığında- örneğin aniden hasta hissettiğimizde veya bir duygu bizi bunalttığında – kendi deneyimlerimiz ortaya çıkar. Duyusal deneyim, bedenlenmiş bilincimizi uyandırır (Vannini, 2013, s. 9). Stoller (1997) gibi diğer antropologlar, etnografideki dönüşünü araştırmacının bedenlenmiş varlığına dayanan duyusal bir bilim kurma fırsatı olarak görürler (aktaran Vannini, 2013, s. 13). Duyular "kişilik için temeldir" ve "dünyayla bedensel ilişki" ile ilgilidir, böylece "insan özne için hem olanaklar sunan hem de kısıtlayan" bir yapı yaratırlar (Edwards, Gosden ve Phillips, 2006, s. 23'ten aktaran Vannini, 2013, s. 21). Duyusal deneyim arasındaki karmaşık ve dinamik ilişkiler, somutlaştırılmış uygulamalar bu deneyimlerin hangi yollarla yaratıldığı ve bu uygulamaların aynı zamanda yörenin toplumsal olarak üretilmiş kültürleri. Bu karmaşıklıklar ve öznellikler, zamansal bulguları için aşırı cesur iddialarda bulunmamaya özen gösterilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır (Jackson, 2018, s. 26). Lane ve Carlyle (2013)'e göre etnografik bir yöntem olarak kayıt yapmak, başka bir yöntem sunmaktan çok daha etkilidir. Veri toplama Etnografinin hem çalışma alanıyla ilişkisini değiştirir ve araştırma katılımcıları, somutlaştırma konularını ön plana çıkarır ve en önemlisi, etnografik yöntemlerle ilgili varsayımları sorgular (s.13'den aktaran Jackson, 2018, s. 40). Kayıt yapma teknolojileri günümüz dünyasının elinde bulunan teknolojik gelişmeler sayesinde oldukça geniştir. Cep telefonlarında bulunan görüntü, ses ve not alma özellikleri sayesinde verileri toplamak ve depolamak geçmiş dönemlerdeki etnografi araştırmalarına göre daha büyük kolaylık sağlamaktadır.

3.3.2. Duyusal Deneyimlerde Duyuların Rolü (Görsel, İşitsel, Tat, Koku ve Dokunsal Duyular)

Duyusal deneyimler duyu ile elde edilen bilgileri içermektedir. Duyular doğuştan geldiği kabul edilen beş duyudan oluşmaktadır. Bu duyuları Vannini (2013) doğal kabul edilen beş duyu, dünya hakkında bilgi sağlayan duyusal kiplere aittir. Bunlar dış duyularımızdır: görme, duyma, tatma, koklama ve dokunma duyuları (s. 6) şeklinde aktarmıştır. Vannini (2013) tarafından aktarıldığına göre Howes'a göre antropologlar her zaman duyulara gizli bir ilgi duymuşlardır. Başlangıçta bu ilgi, Batı'nın görsel kültürleri arasındakiler gibi ve daha "hayvansı" kültürler arasındakiler gibi sınıflandırma hiyerarşilerinde kendini göstermiştir. İlk antropolojik

metinlerin incelenmesi, beyaz olmayan etnik grupların dokunma, tat alma ve koku alma deneyimlerinin duysal keskinliğinin, ezici duygusallık, kaba bedensellik ve birlikte bulunma ihtiyacı nedeniyle özellikle kötülendiğini gösteriyor (s. 18). “Duyular ‘kişilik için temeldir’ ve ‘dünyayla bedensel ilişki’ ile ilgilidir, böylece ‘insan özne için hem olanaklar sunan hem de kısıtlayan’ bir yapı yaratırlar” (Edwards, Gosden ve Phillips 2006, s. 23’ten aktaran Vannini, 2013, s. 20-21). Ingold’a (2000) göre “Duyular, dünyayı yorumlama ve değerlendirmede aktif olarak kullandığımız becerilerdir” (aktaran Vannini, 2013, s. 26). İnsanın düşünme sistemi gözle görülür olanı daha kolay kavramaya ve anlamlandırmaya daha yatkındır. Çoğu kişi soyut olanı anlamakta, anlamlandırmakta ya da ifade etmekte zorlanabilir. İşte tam bu noktada metaforlar ve mecazlar bizim yardımımıza yetişir. Metaforlar, bizi dinleyenleri bir düşünceyi benzetme ya da mecaz kullanarak düşüncelerimizin içine çekerek soyut kavramların anlaşılmasını sağlayan bir çeşit anlatım biçimidir...Böylece algılarımız bilindik dünya gerçekliğini farklı anlamlandırabilir (Güler, 2020, s. 227). “Dünya ile temas geçtiğimizde duyularımıza başvurur ve onlardan gelen bilgileri yeri, toplumu ve kültürü tanımlamak için kullanırız” (Karacebe, 2019, s. 5). İşte elde edilen bu bilgileri toplarken beş duyumuzdan yararlanırız. Duyularımıza hitap eden olayların bilgisini anlamak için görsel, işitsel, tat, koku ve dokunsal duyularımızı aktif olarak kullanırız.

3.4. Duyusal Deneyimlerin Görsel ve Dijital Dünyadaki Yansımaları

Günümüz teknolojileri her alanda olduğu gibi etnografi alanında da kullanılmaya başlanmıştır. Teknolojik gelişmeler ile hayatımıza dahil olan pek çok kayıt ve veri toplama cihazı etnografi araştırmalarında araç olarak kullanılabilir. Pink (2009) yirminci yüzyılın sonlarına doğru, tüm etnografik pratiğin dönüşlü ve toplumsal cinsiyete dayalı, somutlaştırılmış ve görsel olması gerektiği önerildi. Başka bir çağdaş teknoloji ve uygulama dalgası, çevrimiçi ve dijital etnografiyi oluşturmaktadır. Araştırmalarda, insanların dünyada izledikleri yolların elemanlarını izlemenin ve deneyimlemenin yolları olarak dijital video fotoğrafçılığı, ses kaydı ve dijital izleme ve kontrol etme kullanımı ilginç araştırma yöntemleri olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. “Bu tür yöntemler, uygulamalarının bir parçası olarak dijital medyayı devreye soktukları için, dolaylanmış ve birbirine bağlı duyular teorisiyle ilişkili olarak anlaşılması gereken duyularla ilişki kurma yolları sunar”. Dijital teknolojilerin giderek yaygınlaştığı bu

ortamda duyuşal etnografinin ve dijitalin birbirine karıştığı gündelik ortamlarla karşılaşılabilecek bir yaklaşım olarak yeniden düşünülmesi gerekiyor. “Bu, duyuşal deneyim, algı ve 'kültürlerin' gündelik ortamların ve yörüngelerin oluşumunda dijitalin rolüne dair teorik anlayışlar. Bu, medyanın geleneksel alanlarının ötesinde ‘medya varlığını’ anlamak anlamına gelir” (Pink, 2016, s. 2). Duyusal etnografi perspektifinden, duyuşal deneyim ve algı teorilerini dijital medya teorisiyle bir araya getirerek, dijital teknolojilerin ve medyanın dünyayla duyuşal olarak somutlaşan ilişkilerimizin bir parçasını nasıl oluşturduğunu anlayabiliriz. Dijital önemlilik kavramı, dijital teknolojilerin kullanıldığı çağdaş bir ortamda şeylerin ve süreçlerin nasıl gerçekleştiğini tanımlamayı ve tartışmayı amaçlamaktadır. Kendi kendini izleme teknolojileri, dijital malzeme dünyasında duyuşal etnografıyı keşfetmek için ilgi çekicidir. Sürekli olarak otomatik olarak işleniyor olabilirler, kullanıcılar bir anda onlardan bir uyarı göndermelerini, verileri kontrol etmelerini veya belirli bir etkinliğin kaydedilmesi gerektiğine dair bir talimat girmelerini bekleyebilirler. Dolayısıyla bunlar, dijital önemlilik akışının veya sürecinin parçası konumundadır (Pink, 2016, s. 2-3-4). “Etnografıyı duylara hitap eden bir şekilde yapmaya hazırlanmak, kişinin hem daha klasik hem de çağdaş yenilikçi dijital araştırma yöntemleri ve teknolojileriyle birlikte ve bunlarla birlikte kendi bedenini ve duylarını nasıl kullanabileceğini düşünmeyi içerir” (Pink ve Morgan, 2013). “Dijital video ile ev turlarımız, özellikle bulduğumuz şekliyle teknolojilerin somut olmayan olanaklarının bu maddiliği ve duygusallığı ile ve bu ortamları belgelerle ve bu ortamları paylaşarak, bunları ön plana çıkarmamızı sağladı”. “Dijital kayıt cihazlarının kullanılması, yalnızca röportajlar veya gözlemler yoluyla üretilebilecek görsel veya sözlü bilgiyi çağırarak görülmekle kalmaz, aynı zamanda bu tür araştırma materyallerinin, biriktirdiğimiz deneyimlerin ve olayların daha karmaşık çok duyluluğuna bir yol sağlayabileceğini ima eder”. Dijck (2007) anıların kapsamlı bir şekilde dijitalleştirilmesi durumu kesinlikle hatırlama eylemleri ile belirli olaylar arasındaki ayrılmaz bağlantılar aracılığıyla duylara iletilir (s. 16’dan aktaran Stevenson, 2014, s. 340). Duyusal ön planda bulunurken, dijital dokunmatik cihazların ve ortamların her ikisini de işaret eden şekillerde geliştirilmesi bu duyların 'değişen, olumsal, dinamik ve canlı' karakteri, özellikle bu durumda, dokunma ve dokunma göstergebilimi arasındaki yakın ilişki, teknoloji ve duyuşal iletişim yoluyla anlaşılabilir (Jones, 2007, s. 8’den aktaran Jewitt ve Mackley, 2018, s. 92). “Dijital cihazlar ve değişen sosyal koşullara yanıt olarak, duyuşal olandan açıkça yararlanan

ortamlar ve teknolojik olanaklar, duyusalın önemini ve yerini değiştiriyor”. Duyusal etnografi ile diyalog, ilk olarak çok modlu akademisyenlerin keşfetmelerine yardımcı olabilir. İkinci olarak ise bu yaklaşımlar arasındaki bir diyalog, kalın dokulu bir dijital anlatım sağlayabilir. Üçüncüsü, bu diyalog, sürekli sorular soran, açıkça düşünümsel bir yaklaşımı teşvik edebilir (Jewitt ve Mackley, 2018).

3.5. Etnografik Araştırma ve Sezgisel Düşünme

Sezgi bir aracıya ihtiyaç duymaksızın gelişebilen, içgüdüsel bir algılama yani kavrama sürecidir. Cevizci (1999, s. 770) zihnin özgün davranış şeklini oluşturan duyusal sezginin konusu olan nesnelere duyularla doğrudan ve aracısız biçimde algılandığını belirtmiştir. Yalnızca insanlara ve özellikle belli bir zihinsel gelişme düzeyine erişmiş olan insana özgü biçimde ortaya çıkan zihinsel, diğer adıyla entelektüel sezginin ise mantıksal ve nedensel ilişkileri doğrudan ve aracısız şekilde anlamaktan oluştuğunu aktarmıştır. Köz (2005, s. 25-27) sezgi ile ilgili görüşlerin iki farklı noktada bulunduğu bahsetmiştir. İlki, sezgi zihnin veya duyuların işi midir? Yoksa akıldan farklı bir başka bilme yetisi midir? sorularını ortaya çıkarmıştır. Sezgi herhangi bir çıkarım yapılmadan, kanıtlanmamış bir inanç ve bir iç görüştür. Kanıtlanmamış kelimesi ile aktarılmaya çalışılan aslında ispata çalışan bir zihin, kısır bir döngüye girmektedir ve aşırı şüphecilığe düşerek sonucunda inkarcılığa varmaktadır. Akılcılık, idealizm gibi bir çok felsefi akım içerisinde sezgiye yer vermektedir. Sezgi konusunu üç kategoriye ayırabiliriz. Duyu sezgisi, akli sezgi ve metafizik sezgi. Duyu sezgisi için başlıca örnek Kant’ın sezgi anlayışıdır. Ona göre sezgi duyulara aittir ama duyulardan gelmemektedir. Zaman ve mekan bütün duyuların imkanını sağlayan saf sezgidir.

Akli sezgi için Platon ve Descartes’in sezgi anlayışını örnek verebiliriz. Platon sezgiyi idealerin bilgisini gösteren ruhun bir yeteneği olarak görmektedir. Ona göre duyuların tecrübe ettiği objelerden bağımsız olarak aklın algılayabileceği nesnelere bulunmaktadır. Sadece ruhun bilebileceği idealar yani formlar sezgi ismi verilen ruhun yeteneği ile bilinmektedir (Ackerman, 1965, s. 18’den aktaran Köz, 2005, s. 32). Descartes için sezgi doğrudan doğruya görmedir. Muhakemesiz bir görüşü içermektedir. Mesela bir üçgenin üç kenarlı bir şekil olduğunu bildiğimiz gibi. Ona göre bizi eşyanın bilgisine götürecektir yalnızca sezgi ve dedüksiyondur (dedüksiyon- tümdengelim, bütünden parçaya, genelden özele gidilen görüş). Descartes’in

sezgisi duyular ötesine de geçmektedir. Önerme sezgide açık olarak anlaşılmalı ve bütünüyle aynı zamanda kavranmalıdır (Descartes, 1989, s. 12-14'ten aktaran Köz, 2005, s. 33-34). Metafizik sezgi, hem duyuların algısını hem de aklın bunlar üzerindeki işleyişini aşan bir yaklaşımdır. Bu sezgi türünü bilimsel olarak şekillendiren Henri Bergson'dur (Köz, 2005, s. 36). "Bergson'a göre sezgi, asıl gerçeklik olan Süre'yi (Hayat'ı), doğrudan doğruya yakalayan basit bir eylemdir. Mutlak, ancak sezgi ile yakalanabilir; geri kalan her şey, çözümleme ile bilinir. Sezgi sayesinde, süre, yani insan bilincinin doğrudan doğruya verdiği mutlak hakikat, bütünlüğüyle yakalanır" (Öktem, 2000, s. 73). "Sezgi, hayatımızdaki yaratıcılığı gerçekleştiren yetidir. Bu nedenle insan sezginin verdiği güçle hiç yapamadığı şeyi bile kolaylıkla yapabilir ya da yapabileceğine inanır" (Newfeld, 2004, s. 166-167'den aktaran Eroğlu, 2012, s. 93).

Duyularımız-göz, kulak ve dil- sanatçılarda dirilerek görmeye, duymaya başlarken farklı bir ifade gücü de kazanır. Duyulardaki bu dirilmeye sadece sanatçılar değil, sanatçıyı ve sanat eserini anlamak isteyen herkes şahit olabilir. Gözün keskinleşmesi, kulağın delinmesi veya dilin ifade gücü kazanması, bizlere şairlerin, ressamın veya bestecilerin eserlerini sağduyuyla kavrama, empati yapabilme ve eserin özündeki gerçekle buluşabilme deneyimi sunar. Bu noktada, sanatsal duyarlılık kazanmak isteyen her bireyin yaşarken zaten kendinde var olan potansiyelinin farkına vararak, sezgi gücüyle sanat eserini kavramak için duyularını diriltmeye ihtiyacı vardır. (Güler, 2015, s. 6)

Sezgi, duyuların bilinçaltı tarafından taranması yoluyla ortaya çıkar. Somutlaşmış algılarımız yoluyla, rasyonel veya sözlü farkındalığın ötesinde bir tür ön-bilişsel deneyim şeklinde kendini gösterir. Sezgi bu şekilde bilinçaltı ve farkında olunmayan deneyim olarak tanımlanabildiği gibi, gerçekleştirilen eylemin sonuçlarını değerlendirmeye yönelik bilinçli ve yansıtıcı bir eylem olarak da anlaşılabilir (Faste, 2017, s. 3403-3404). Sezgiyi yalnızca bir duygu olarak tanımlamak yetersiz kalacaktır. İnsan bir bütündür ve sezgi insanın bir parçasıdır. Sezgi içerisinde hem duygu hem de düşünceyi barındırmaktadır. Bu belirtilen düşünce derinlemesine ve içten gelen bir düşünme eylemidir. Bu düşünce eylemine Bergson iç sezgi adını vermiştir. Bergson'un iç sezgi düşüncesi mekanda yer kaplayan ve kaplamayan arasında, hareket ve duyum arasında güçlü bir boşluğu kapatmak için çalışmaktadır (Ott, 2005, s. 89'dan aktaran

Eroğlu, 2012, s. 93). İ sezgi içgüdüsel olarak herhangi bir etkiye ihtiyaç duymaksızın gerçekleşmektedir.

Düşünce daima ya bir sezgi ile veya bir akılyürütme ile işe başlar. Açıkçası sezgi düşünceye temel teşkil eder.. Descartes'e göre sezginin elde edilmesi için yalnızca aklın ışığı yeterlidir. Kant'ta sezginin ortaya çıkması saf aklın kavramlarının algıyı belirlemesiyle ortaya çıkar. Bergson'a göre ise sezgiyi elde edebilmemiz için devamlı ve şuurlu bir şekilde sezgiyi konusuna hazırlamamız lazımdır. (Köz, 2005, s. 53)

Sezgisel sorgulama belli aşamalarda gerçekleşerek bir döngü oluşturmaktadır. Sezgisel sorgulamanın tekrar eden beş döngüsünü Anderson (2019, s. 314-315) şu şekilde açıklamıştır: İlk adımda, sezgisel sorgulayıcı, araştırma ile ilgili olarak dikkatini çeken bir metin veya resmi seçer ve hayali bir diyaloga girmeyi, içgörülerini kaydetmeyi içeren yaratıcı bir süreçle araştırma konusunu netleştirir. Uygun bir konu açık, yönetilebilir, odaklı, somut, araştırılabilir ve zorlayıcı olmalıdır. İkinci adımda konuyla ilgili teorik veya deneysel literatürde bulunan metinler ışığında konuyu anlayışını yansıtır ve bu yansımalara dayalı bir öncül yorumsal önyargılar listesi hazırlar. Bu listeler, sezgisel sorgulayanın veri toplamadan önce konuyu anlamasını sağlar ve araştırma raporunun okuyucularının, araştırmacının çalışma boyunca konuyu anlamamasında meydana gelen değişim ve dönüşümün gidişatını değerlendirmesine olanak tanır. Genellikle bu zamanda bir literatür taraması da hazırlanır. Üçüncü aşamada araştırmacı en iyi veri kaynaklarını tanımlar, bu kaynaklar arasından veri seçimi için kriterler geliştirir, veri toplar ve tanımlayıcı bir veri analizi sunar. Bu veri analizi, okuyucuları, çalışmanın son iki döngüdeki yorumlarını okumadan önce toplanmış veriler hakkında kendi sonuçlarına varmayı hedefler. Birçok nitel yaklaşım, veri analizlerinin belirli biçimlerini gerektirirken, sezgisel sorgulamanın üçüncü döngüsünde veri analizi için temel olarak çok çeşitli analitik prosedürler kullanılabilir. Dördüncü döngüde sezgisel sorgulayıcı, önceki aşamada toplanan verilerle etkileşim ışığında ilk verileri iyileştirir ve dönüştürür. İkinci aşama verileri, araştırmanın çalışmanın sonunda konunun daha gelişmiş ve nüanslı duruşunu yansıtarak değiştirilir, çıkarılır ve yeniden yazılır. Son aşamada sezgisel sorgulayıcı, konuyla ilgili deneysel ve teorik literatür ışığında son yorumlanan konuları tartışır ve tüm araştırma raporlarındaki bulguları tartışır. Başka bir deyişle, araştırmacı, çalışma hakkında neyin değerli

olduğunu ve neyin olmadığını belirtir, yorumlama döngülerinin güçlü ve eksikliklerini sıralar ve hala belirsiz veya açıklanmayan olanlar da dahil olmak üzere araştırma konusu hakkında şimdi ne söylenebileceğini belirler. Çalışmanın tüm yönlerini yeniden dikkate alır (Anderson, 2019, s. 314-315). Sanat üretimi sürecinde sanatçı sezgisel süreçler kullanabilmektedir. Sanat özgünlüğü içerir ve dolayısıyla kişisel aktarımda sezginin rolü yadsınamaz. Eroğlu (2012, s. 98) sanatçıların, yaptıkları eserlerde bilinç ve sezgi deneyimini kullanarak yaptıkları eserlerdeki sezgi-bilinç kaynaşmasını izleyicinin de anlamasına aracılık ettiklerinden bahsetmiştir. Aynı zamanda sanatçı tarafından gösterilen bu tavır, bilinçli bir oluşum meydana getirme olarak da aktarılabilir. Güler (2015, s. 6) “Sanatçının ve filozofun işi her an yeni olan bir dünyada benzersizi yakalamaktır” demiştir.

Sanatsal düşüncenin eyleme geçme sürecinde duygularımız, sezgilerimiz, deneyimlerimiz, duyularımıza kattığımız farkındalıklarımız, bilgimiz, kullanacağımız malzemeler de dahil bizlerin yaratma sürecindeki anahtarlarımızdır. Kişilerin yaratıcı güçlerini ateşleyerek yeteneklerini geliştirecek yöntemlerin içerisinde “sezgi” mutlaka yer alması gereken bir kavramdır. Şüphesiz her kişiye özel, içten dışa doğru bir kavrayışla sanatsal deneyimleme süreci, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. (Güler, 2015, s. 7)

Birey kendini hayatın akışı içerisinde bıraktığı zamanlarda ve bir olay, bir nesne veya eseri anlamak için sezgisel bir sürece girdiği zamanlarda aynı anda kendini anlama sürecine de girdiği düşünülmektedir. Sezgisel düşünme aslında bir iç eylem olarak düşünülebilir. Bu iç eylem gerçekleşirken birey sezgisel sürecin devamında duyu organlarından aldığı bilgileri anlama ve kavramaya ihtiyaç duymaktadır. Sezgi bilgisiz elde edilebilir fakat kavrama ve aktarma için zihin aracılığı ile bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Duyusal algılama süreci ve sezgi birlikte kullanılarak daha derin bir düşünme ve aktarma sürecinin gerçekleşebileceği düşünülmektedir.

4. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda *duyusal etnografi yöntemi* ile ilgili alanyazın taramasından ortaya çıkan kavramlar, bu yöntemin kültürü anlama ve yorumlama sürecinde kullanılabilecek farklı yöntemlere göre daha derin bir anlama süreci sağladığını ortaya çıkarmıştır. Kültürü anlamada en etkili yöntemlerden birinin etnografi yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Duyusal etnografi yönteminde gözlem sürecinde sezgisel süreçler de işin içine dahil edilmektedir. Bu yöntemde kullanılan araştırma yolları farklı kültürlerle ait bireylerin penceresinden onların yaşamlarına ve rutinlerine odaklanarak yapılmaktadır. Duyusal etnografi ile *kültürel kimlik* arasında önemli bir bağ vardır. Bu yöntemi bireyler kendi kültürleri ve kültürel kimlikleri açısından ele alıp değerlendirmektedir. Bu yüzden araştıran bireyin o kültüre ait kimlikleri tanınması, dolayısıyla o kültüre ait grup veya bireylerle zaman geçirmesi gerekmektedir. Araştırmacı bu süreçte kendini hem o kültüre ait hissetmeli hem de araştırmanın gidişatına göre kendini araştırmacı rolüne çekip dışarıdan da bakmalıdır.

Kültürel kimliği anlamada en önemli etkenlerden bazılarının rutinleri ve ritüelleri yaşamak olduğu anlaşılmıştır. Bunları yaşamak için araştırmacının kendini o kültüre bütünüyle dahil etmesi gerekir. Yemek yeme, selamlaşma, gezme, misafirlik vb. bütün kültürel davranışlara dahil olup o kimliği tanınması gerekir. Kültürlerde ritüeller, inanış ve adanmışlık içeren her türlü rutin kutsal görülür. Kültürü tam anlamıyla anlamak için o kültüre ait inanışları keşfetmek gerekmektedir.

Duyusal deneyimler bağlamında incelenen *bedenin ve duyuların* etnografik araştırma sürecine önemli ölçüde etkisi vardır. Kullanılan duyusal yöntemlerde duyu organlarımız ve bedenimiz birlikte çalışmaktadır. Verileri elde etmemize yarayan duyularımız ve bu verileri anlamlandırmamızı sağlayan zihnimiz birlikte çalışmaktadır. Duyusal etnografi araştırmaları *sezgisel düşünme* ve çevresel etkileri kavrama, hisleri anlama ve aktarma, duyuları farklı iletişim yolları olarak kullanmayı öğrenme ve işbirlikçi yaklaşımı destekleyen bir yöntem ile beden ve duyuları aktif olarak sürece dahil etmeyi içermektedir. Birey duyularını ve sezgilerini derinlemesine bilgi edinmek, algıladığı duyuları metaforlaştırarak aktarmak gibi deneyimler elde edebilmektedir. Sezgi herhangi bir çıkarım yapılmadan, ispatlanmamış bir iç görüştür.

Günümüz görsel ve dijital dünyası duysal deneyimlerin aktarılması için büyük rahatlık sağlamaktadır. Duyusal etnografi sürecinde elde edilen verilerin kaydedilmesi, aktarılması ve analiz edilmesi süreci oldukça uzun ve karmaşık bir süreçtir. Bu araştırmalarda teknolojik cihazların kullanılması bu işlemleri kolaylaştırmaktadır. Fakat bireylerin uzaktan bağlanması ile temasın ve anın dijitalde kalması, gözlemin yüzyüze gerçekleşen araştırmalardan daha yüzeysel olması gibi bazı eksi yönleri bulunmaktadır. Verileri saklama ve analiz etmede çağdaş bir yaklaşım sunan video kaydı, ses kaydı, fotoğraf vb. veriler süreci anlama ve analiz etmede zaman kazandıran süreçlerdendir. Günümüz teknolojisini kültürel bir araştırma yöntemiyle birleştirerek sunması sebebiyle, dijital ve görsel teknolojilerin araştırma alanına önemli katkıları olduğu görülmüştür.

Araştırma sonucunda ulusal kaynaklarda görülen eksiklerin giderilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Ayrıca sezgisel deneyimler bağlamında duysal etnografi yönteminin kavrayıcı, keşfedici ve üretken yönünün farklı disiplinlerden insanlara yeni araştırma yollarını tanıtmaları ve sezginin kullanımının yeni araştırma alanlarını farklı bir bakışla aktarıyor olması bakımından önemli olduğu görülmüştür. Sanatçı, eğitimci ve araştırmacılara yeni bir yöntem olarak sunulmasıyla katkı sağlayacağı, disiplinlerarası bir yaklaşım ile günümüzün ve geleceğin araştırmalarına yeni bilme yolları sunacağı araştırmanın sonuçları olarak düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Anderson, R. (2019). Intuitive Inquiry: Inviting Transformation And Breakthrough Insights In Qualitative Research. (Sezgisel Sorgulama: Nitel Araştırmada Dönüşümü ve Çığır Açan İçgörülerini Davet Etmek), *Qualitative Psychology*, 6 (3), 312–319. <https://doi.org/10.1037/qap0000144>
- Bostan, H. (2016). Antropoloji, Kültür ve Güvenlik. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 1-31. <https://doi.org/10.28956/gbd.282261>
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Coşkun, İ. (2008). Sosyoloji, Antropoloji, Şeriatçılık ve Öteki Sociology, Anthropology, Orientalism And The Other. *Sosyoloji Dergisi*, 3 (16), 11-26.
- Cox, R. (2017). Senses, Anthropology of, *International Encyclopaedia of Anthropology New York: Wiley Blackwell Press*.
- Değirmenci, K. (2018). Etnografik Bir Veri Olarak Fotoğraf: Temsil, Düşünümsellik ve Gerçekçilik, *Antropoloji*, (36), 87-102. https://doi.org/10.1501/antro_0000000360
- Doğanay, A. (2018). Araştırma modelleri. A. Şimşek (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri içinde* (s. 23). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/ARY101U/ebook/ARY101U-12V1S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Ede, Y. V. (2009). Sensuous Anthropology: Sense and Sensibility and the Rehabilitation of Skill, *Anthropological Notebooks*, 15 (2), 61-75.
- Eroğlu, A. (2012). Henri Bergson'da Bilinç Sezgi İlişkisi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (27): 81-102.
- Faste, H. (2017, May 6-11). Intuition in Design: Reflections on the Iterative Aesthetics of Form [Conference session]. *Interaction Design Program California College of the Arts* 1111 Eighth Street, San Francisco, CA 94107. <https://doi.org/10.1145/3025453.3025534>

- Güler, A. (2015). Sanatta Farklı Bir Görme Biçimi Olarak Sezgi. (Intuition as a Different Way of Seeing in Art), *E-Journal of New World Sciences Academy*, 10(1), 1-10. doi: 10.12739/NWSA.2015.10.1.D0160.
- Güler, A. (2017). Improving Intuition Through Music in Visual Art Education Processes by means of a New Practice Based Research Method A/r/tography: Paintings George Gershwin's Cuban Overture. Cambridge, UK. Pamela, Burnard., Valerie, Ross., Helen, Julia, Minors., Kimberly, Powell., Tatjana, Dragovic ve amp; Elizabeth, Mackinlay (Ed.). *II. International Building Interdisciplinary Bridges Across Cultures Conference*, içinde (Chapter 17), (BIBAC), University of Cambridge, Faculty of Education, e-book BIBAC, International Conference, BIBACC Publishing, ISBN 978-0-9957727-0-0
- Güler, A. (2020). Müziğin Görsel sanatlar Eğitimindeki Dönüştürücü Rolü: A/r/tografik Soruşturmaya Kültürlerarası ve Disiplinlerarası Olasılıkları Yeniden Keşfetme. *VII International Eurasia [Educational Research] Congress Bildiri Özetleri Kitabı Ejer Congress Abstracts* içinde (622), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.
- Hançerlioğlu, O. (1976). Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar. Cilt 1 (A-D). Remzi Kitabevi.
- Howes, D. & Classen, C. (2019). Sounding Sensory Profiles in the Ancient Near East. A. Schellenberg & T. Krüger (Ed.), *In Sounding Sensory Profiles* (pp. 3-43).
- Jackson, T. (2018, January). Multisensory Ethnography: Sensory Experience, the Sentient Body and Cultural Phenomena, *The University of Leeds, School of Media and Communication*.
- Jewitt, C., & Mackley, K. L. (2019). Methodological Dialogues Across Multimodality and Sensory Ethnography: Digital Touch Communication, *Qualitative Research*, 19 (1), 90-110. <https://doi.org/10.1177/1468794118796992>

- Karacebe, Ç. (2019). The Relationship Between Urban Sounds and Sense of Belonging (Publication No. 569887) [Master Dissertation, University of İstanbul Bilgi]. ProQuest Dissertations and Theses Global.
- Kartarı, A. (2017). Nitel Düşünce ve Etnografi: Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım. *Moment Dergi: Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 4 (1), 207-220. <https://doi.org/10.17572/mj2017.1.207220>
- Köroğlu, S. A. (2015). Literatür Taraması Üzerine Notlar ve Bir Tarama Tekniği. *GİDB Dergi*, (01), 61-69.
- Köz, İ. (2005). Sezginin bilgedeki yeri ve önemi. *Kelam Araştırmaları*, 3(1), 24-40.
- Nar, M. Ş. (2019). Kültürel Kimlik Sorunsalı: Görecelik Mi, Evrenselcilik Mi? Yoksa Uzlaşım mı?. *Antropoloji* (37), 72-80. <https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.529387>
- Öktem, Ü. (2000). Descartes, Kant, Bergson ve Husserl'de Sezgi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40 (1-2), 159-188. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2153116> adresinden edinilmiştir.
- Pink, S. (2016). Sensory Ethnography in a Digital Material World, *Culture and the Senses, German Folklore Association*.
- Pink, S. (2009). *Doing Sensory Ethnography* (2nd ed.). SAGE Publications Ltd <https://doi.org/10.4135/9781446249383>
- Pink, S., & Morgan, J. (2013, August). Short-Term Ethnography: Intense Routes to Knowing. *Symbolic Interaction*, 36 (3), 351-361.
- Schellenberg, A. (2019). Sounding Sensory Profiles in the Ancient Near East. A. Schellenberg & T. Krüger (Ed.), In *Senses, Sensuality, and Sensory Imagination: On the Role of the Senses in the Song of Songs* (pp. 199-214).
- Stevenson, A. (2014). We Came Here to Remember: Using Participatory Sensory Ethnography to Explore Memory as Emplaced, Embodied Practice. *Qualitative Research in Psychology*, 11, 335-349. <https://10.1080/14780887.2014.908990>
- Vannini, P., Waskul, D., & Gottschalk, S. (2013). The Senses in Self, Society and Culture: A

Sociology of the Senses, <https://doi.org/10.4324/9780203805985>

Vannini, P. (2023). The Qualities of the “New” Sensory Ethnography. P. Vannini (Ed.), In the need for sensory ethnography (pp. 1-20). *Routledge Taylor&Francis Group*.
<https://doi.org/10.4324/9781003317111-1>

Yahşi, Z. (2019). Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri, (Saban, A. ve Ersoy, A. Ed.), Anı Yayıncılık, Ankara.

Yarar, F. N. (2018). Sosyal Ağlar ve Dijital Etnografi: Bir Araştırma Sentezleme Çalışması (Tez No. 502574) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Yıldız, A. (2022). Bir Araştırma Metodolojisi Olarak Sistematik Literatür Taramasına Genel Bakış. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı 2), 367-386.

